

Розробники: завідувач кафедри історії України Київського університету імені Бориса Грінченка **Салата О.О.**; професор кафедри історії України Київського університету імені Бориса Грінченка **Щербак В.О.**

Викладачі: професор кафедри історії України Київського університету імені Бориса Грінченка Щербак В.О.

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри історії України

протокол № 1 від 27 серпня 2020 року

Завідувач кафедри _____ (д.і.н., професор О. О. Салата)

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої програми 032 Історія
_____ 2020 р.

Гарант освітньої програми _____ (Салата О.О.)

Робочу програму перевірено

_____ 2020 р.

Заступник декана _____ (к.і.н., доцент В. М. Завадський)

Пролонговано:

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), «__»__20__р., протокол № _____
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), «__»__20__р., протокол № _____
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), «__»__20__р., протокол № _____
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), «__»__20__р., протокол № _____

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання
	Денна
«Місто в європейській цивілізації модерної доби»	
Вид дисципліни	обов'язкова
Мова викладання, навчання, оцінювання	українська
Загальний обсяг кредитів / годин	10 / 300
Курс	6
Семестр	11
Кількість змістових модулів з розподілом:	10
Обсяг кредитів	10
Обсяг годин, у тому числі:	300
Аудиторні	80
Модульний контроль	20
Семестровий контроль	30
Самостійна робота	170
Форма семестрового контролю	екзамен

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета: «Місто в європейській цивілізації модерної доби» є представлення генези та розвитку міст на території України у ХІХ – ХХ ст. в контексті європейської історії міст. Матеріал курсу структуровано у 10 змістових модулів, у яких послідовно висвітлена історія та особливості функціонування українських міст модерної доби. Показано процес виникнення модерного міста, його специфіку та особливості перетворення міст у великі політичні, промислові та культурні центри.

Загальні компетентності навчальної дисципліни:

ЗК 1. Здатність до цілеспрямованого накопичування знання, самостійного пошуку та опрацювання інформації;

ЗК 2. Вміння організовувати творчі колективи з метою розв'язання комплексних міжпредметних проблем;

ЗК 3. Здатність застосовувати набуті знання та навички у практичних ситуаціях, виявляючи ініціативу та підприємливість;

ЗК 4. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації;

ЗК 5. Здатність взаємодіяти з представниками інших професійних груп гуманітарної сфери.

ЗК 6. Здатність до творчого мислення, яке полягає у схильності до

нестандартного вирішення задач, самостійності міркувань та умовиводів.

Фахові компетентності навчальної дисципліни:

ФК 1. Здатність виявляти та опрацьовувати історичні джерела різних видів, аналізувати наукові тексти та узагальнювати цю інформацію;

ФК 2. Здатність здійснювати історичні дослідження з визначеної тематики, в тому числі використовуючи методологічний інструментарій інших гуманітарних наук, застосовуючи інформаційно-комунікативні технології та інформаційні бази даних;

ФК 3. Вміння створювати тексти однією з іноземних мов з використанням термінів, які прийняті в фаховому середовищі;

ФК 4. Здатність брати участь у дискусії з певної наукової проблеми, у різних формах наукової комунікації;

ФК 8. Здатність відрізнити специфіку у підходах до вирішення проблем в галузі історії та археології представників різних наукових напрямів та шкіл, критично осмислювати новітні досягнення історичної науки;

3. ПРОГРАМНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

ПРН 1. Глибокі знання в межах спеціалізації з позначенням новацій останнього часу.

ПРН 2. Знання специфіки розвитку історичного пізнання в конкретні історіографічні періоди, в тому числі й на сучасному етапі.

ПРН 3. Знання професійних норм в галузі історії та археології.

ПРН 4. Знання основних етапів наукового пошуку в галузі історії та археології та завдання кожного з них.

ПРН 5. Розуміння основних теоретичних та методологічних проблем сучасної історичної науки.

ПРН 9. Розуміння і здатність інтерпретувати основні завдання історичної та археологічної науки.

ПРН 10. Здатність пояснювати взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, оцінювати альтернативні варіанти інтерпретації основних тенденцій та особливостей історичного розвитку людства у певні історичні періоди.

ПРН 11. Здатність аналізувати взаємозв'язки між позицією професійного історика та пануючими у суспільстві поглядами на минуле.

ПРН 13. Здатність виявляти ініціативу, яка спрямована на збереження та управління культурною спадщиною.

ПРН 14. Здатність брати участь у здійсненні реальних дослідницьких проектів.

ПРН 15. Здатність аналізувати явища та процеси світової історії з урахуванням сучасних теорій суспільного розвитку.

ПРН 16. Здатність визначати інформаційний потенціал конкретних історичних джерел при вирішенні певної наукової проблеми.

ПРН 17. Здатність досліджувати життя та діяльність конкретних людей з урахуванням досягнень сучасної біографістики.

ПРН 18. Здатність здійснювати експертизу пам'яток матеріальної та духовної культури, в тому числі з метою їх подальшого використання в сфері туризму та рекреації.

ПРН 19. Здатність обґрунтувати мету та завдання власного дослідження з урахуванням актуальних проблем сьогодення.

ПРН 20. Здатність узагальнювати результати власного дослідження.

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів, тем	Усього	Розподіл годин між видами робіт					Самостійна
		Аудиторна					
		Лекції	Семинари	Практичні	Лабораторні	Індивідуальні	
Змістовий модуль I							
Модерне місто часів утвердження капіталістичних відносин							
1. Європейське модерне місто XIX – XX ст.	14	4					10
2. Українське модерне місто в період утвердження буржуазних відносин (перша половина XIX ст.)	14	2	2				10
Модульний контроль	2						
Усього	30	6	2				20
Змістовий модуль II							
Модерне місто часів промислового капіталізму (друга половина XIX ст.)							
3. Реформи міського управління в підросійській Україні	14	2	2				10
4. Місто як економічний і торговельний центр	16	2	4				10
Модульний контроль	2						
Усього	32	4	6				20
Змістовий модуль III							
Розвиток освітньої та наукової сфери модерного міста							
5. Місто як центр освіти і науки	21	2	4				15
Модульний контроль	2						
Усього	23	2	4				15
Змістовий модуль IV							
Еволюція міського гуманітарного профілю							
6. Архітектурне обличчя міського полісу	11	2	4				5
7. Місто як центр культури та духовності	12	2					10
Модульний контроль	2						
Усього	25	4	4				15
Змістовий модуль V							
Модерне місто на початку XX ст.							
8. Модерне місто як центр політичного життя	23	4	4				15
Модульний контроль	2						
Усього	25	4	4				15
Змістовий модуль VI							
Модерне місто часів Першої світової війни та Української революції (1914-1921 рр.)							
9. Українське місто часів Першої світової війни	9	2	2				5
10. Місто часів Української революції та визвольних змагань (1917 – 1921 рр.)	18	4	4				10
Модульний контроль	2						
Усього	29	6	6				15
Змістовий модуль VII							
Модерне місто у міжвоєнний період (1921 – 1939 рр.)							

11. Європейські міста у міжвоєнний період.	16	4	4				10
12. Українське місто періоду непу та сталінської модернізації.	14	2					10
Модульний контроль	2						
Усього	32	6	4				20
Змістовий модуль VIII							
Модерне місто 40-50-х років XX ст.							
13. Європейські міста періоду Другої світової війни та відбудови	14	2	4				10
14. Українське місто періоду Другої світової війни та відбудови	9	2					5
Модульний контроль	2						
Усього	25	4	4				15
Змістовий модуль IX							
Розвиток міст у другій половині XX століття							
15. Розвиток європейських та українських міст у добу «холодної війни» 1960-1980-х роках	12	2	2				8
16. Урбанізаційні процеси в українських містах періоду перебудови.	14	2	2				10
Модульний контроль	2						
Усього	28	4	4				15
Змістовий модуль X							
Міста у глобалізованому світі							
17. Формування сучасного обличчя міст: досвід Європи та України	19	2	2				15
Модульний контроль	2						
Усього	21	2	2				15
Підготовка до проходження контрольних заходів	30						
За навчальним планом	300	40	40				170

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I

МОДЕРНЕ МІСТО ЧАСІВ УТВЕРДЖЕННЯ КАПІТАЛІСТИЧНИХ ВІДНОСИН

Лекція 1. Європейське модерне місто XIX – XX ст. (4 год.)

1. Вступ, історіографія, джерела.
2. Місто як соціокультурне явище XIX – XX ст.
3. Функції міста.

Ключові слова: *модерне місто, історіографія, джерела, соціокультурне явище, функції міста.*

Лекція 2. Українське модерне місто в період утвердження буржуазних відносин (перша половина XIX ст.). (2 год.)

1. Місто центр адміністративної одиниці Російської імперії.
2. Міста Західної України в імперії Габсбургів.

Ключові слова: *губернський центр, повітовий центр, управління, буржуазні відносини, реформи, Російська імперія, імперія Габсбургів.*

Семінарське заняття № 1. (2 год.)

1. Жалувана грамота містам 1785 р.:
  - а/ Вибори до міського управління;
  - б/ міські урядовці;
  - в/ функції міста.

Література: Грамота на права и выгоды городам Российской империи 21 апреля 1785 г. // Российское законодательство X-XX веков. – М., 1987. – Т. 5. – С. 67-138; *Кизеветтер А.А.* Городовое положение Екатерины II 1785 г. – М., 1909; *Рындзюнский П.Г.* Городское гражданство дореформенной России. – М., 1958; *Шандра В.С.* Генерал-губернаторства в Україні XIX - початку XX ст. – К., 2005.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II

МОДЕРНЕ МІСТО ЧАСІВ ПРОМИСЛОВОГО КАПІТАЛІЗМУ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIX СТ.)

Лекція 3. Реформи міського управління в підросійській Україні. (2 год.)

1. Передумови та причини міської реформи 1870 р.
2. Зміни в управлінні містом.
3. Міська реформа 1892 р.

Ключові слова: міська реформа, адміністративна влада, міська дума, громадське управління, гласні, міська управа, виконавчі комісії.

Лекція 4. Місто як економічний і торговельний центр. (4 год.)

1. Економічні засади піднесення міського життя: Манчестер, Катеринослав, Одеса.
2. Трансформація міського ринку.
3. Соціальна та національна стратифікація української буржуазії.

Ключові слова: реформи, промисловий переворот, монопольні об'єднання, Манчестер, Катеринослав, Одеса, ярмаркова та контрактова торгівля.

Семінарське заняття № 2. (2 год.)

1. Основні засади міської реформи 1870 р.
2. Київська міська дума.
3. Міське самоуправління за положенням 1892 р.

Література: *Александров О.* Вибори і діяльність київської міської думи в 1870-х роках (за матеріалами оглядів Олександра Кониського) // *Юридична Україна.* – 2010. - № 6. – С. 12-16; *Великие реформы в России 1856-1874 гг.* – СПб. - М., 1992; *Від мурів до бульварів: творення модерного міста в Україні (кінець XVIII-початок XX ст.).* К., 2019. *Городовое положение совсеми относящимся к нему узаконениями судебными и правительственными разъяснениями.* Составил М.И. Мышь. – СПб., 1876; *Нардова В.А.* Городское самоуправление в России в 60-х-начале 90-х гг. XIX века. – Л., 1984; *Немчинов В.И.* Городское самоуправление по действующему русскому законодательству. – М., 1912.

Семінарське заняття № 3. (4 год.)

1. Катеринослав як центр промислового розвитку.
2. Одеса та Харків в авангарді ринкових відносин.
3. Витоки української буржуазії.

Література: *Герлігі П.* Одеса. Історія міста (1794-1914). – К., 1999; *Гуржій І., Гуржій О.* Купецтво Києва та Київщини XVII-XIX ст. – К., 2013; *Дорошенко Д.* Євген Чикаленко: Його життя і громадська діяльність. – Прага, 1934; *Терещенко М.* Первый олигарх. – К., 2015; *Кравченко В.* Харьков / Харків: столица Пограничья. – Вильнюс, 2010; *Історія Одеси.* – Одеса, 2003; *Історія Одеси і Одещини кінця XVIII – початку XX ст.* – Одеса, 2012; *Константинов В.* Урбанізація: південноукраїнський вимір (1861-1904). – Запоріжжя, 2010; *Кочергін І.О.* Соціальна трансформація катеринославського дворянства (друга половина XIX – початок XX ст.). – Дніпроперовськ, 2015; *Лазанська Т.І.* Історія підприємництва в Україні. – К., 1999; *Леонтович В.* Родина Симиренків // *Київська старовина.* – 1994. – № 5; *Линднер Р.*

Превращение из “Южного Петербурга” в город предпринимателей: Екатеринослав и динамика символов // Гуманитарный журнал. – 2001. – № 3 – 4. – С. 36 – 46; Скубневский В.А. Города России во второй половине XIX века. – Барнаул, 2012; Портнова Т. Міське середовище і модернізація: Катеринослав середини XIX – початку XX ст. – Дніпропетровськ, 2008; Портнова Т. Вихідці з села у великому промисловому місті: на матеріалах Катеринослава кінця XIX – початку XX ст. – Львів, 2010.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III

РОЗВИТОК ОСВІТНЬОЇ ТА НАУКОВОЇ СФЕРИ МОДЕРНОГО МІСТА

Лекція 5. Місто як центр освіти і науки. (2 год.)

1. Сорбонна. Харківський та Київський університети.
2. Київська школа істориків. Наукове товариство імені Шевченка.

Ключові слова: Сорбонна, Харківський університет, Київський університет Св. Володимира, освітні реформи, наука, київська школа істориків, Наукове товариство імені Шевченка.

Семінарське заняття № 4. (4 год.)

1. Київська школа істориків.
2. Наукове товариство імені Шевченка.

Література: Барвінський О. Про заснування і дотеперішній розвиток Товариства імені Шевченка у Львові // ЗНТШ. 1892. Т. 1; Владимирский-Буданов М. История императорского университета Св. Владимира в 2-х томах. К., 1884; Київський університет імені Тараса Шевченка. Історія і сьогодення. К., 1994; Кіян О. Володимир Антонович: історик й організатор «Київської історичної школи». К., 2005; Кучер Р.В. Наукове товариство імені Т.Шевченка. К., 1992; Макаров А. Киевская старина в лицах. К., 2005; Нариси історії Київського національного університету імені Тараса Шевченка 1834-2004. К., 2004.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ IV

ЕВОЛЮЦІЯ ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ МОДЕРНОГО МІСТА

Лекція 6. Архітектурне обличчя міського полісу. (2 год.)

1. Від бароко до класицизму.
3. Модерн як архітектурний стиль.

Ключові слова: плани міст, бароко, класицизм, архітектура, модерн, Андрій Меленський, Владислав Городецький, Володимир Ніколаєв.

Лекція 7. Місто як центр культури та духовності. (2 год.)

1. Література, театр, музика, образотворче мистецтво.
2. Києво-Печерська лавра як центр релігійного культу.

Ключові слова: *творчість, література, театр, музика, образотворче мистецтво, Києво-Печерська лавра.*

Семінарське заняття № 5. (4 год.)

1. Київський архітектурний ансамбль ХІХ-початку ХХ ст.
2. Андрій Меленський, Владислав Городецький, Володимир Ніколаєв.

Література: *Асеев Ю.С.* Стили в архитектуре Украины. К., 1989; *Белоконь С.И.* Андрей Иванович Меленский. К 220-летию со дня рождения киевского архитектора А.И. Меленского. К., 1986; *Бондаренко Р.І.* Ніколаєв Володимир Миколайович // Видатні діячі науки і культури Києва в історико-краєзнавчому русі України: біографічний довідник. К., 2005; Головні та міські архітектори Києва 1799-1999. К., 1999; *Малаков Д.В.* Архітектор Городецький. К., 1999; Мистецтво України: біографічний довідник. К., 1997; *Сіткарьова О.В.* Київська фортеця ХVІІІ-ХІХ ст. К., 1997; *Слюдікова Т.* Забудова і благоустрій Києва у ХІХ-ХХ ст. К., 2009; *Степовик Д.В.* Історія Києво-Печерських лаври. К., 2001; *Тимофієнко В.* Зодчі України кінця ХVІІІ – початку ХХ століття: біографічний довідник. К., 1999; *Третьяков А.* Дореволюційний Хрещатик і його домовласники // Пам'ятки України. 2014. № 5. С. 2-35; *Щербаківський В.* Архітектура у різних народів і на Україні. Львів, 1991; *Ясевич В.Е.* Архітектура України на рубежі 19-20 веков. К., 1988.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ V

МОДЕРНЕ МІСТО НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Лекція 8. Модерне місто як центр політичного життя. (2 год.)

1. Місто – осередок політичного життя.
2. Місто напередодні Першої світової війни.

Ключові слова: *політичне життя, політичні партії, маніфест 17 жовтня 1905 р., буржуазна революція, українська преса, доба реакції.*

Семінарське заняття № 6. (4 год.)

1. Місто в часи буржуазної революції 1905-1907 рр.: діяльність політичних партій.
2. Українська преса 1905-1907 рр.

Література: *Бурдега Т.* Відродження україномовної преси у

наддніпрянській Україні (1905-1907) // Теле- та радіожурналістика. 2012. Вип. 11; *Ігнатієнко В.* Українська преса 1905-1907 рр. // Вперед. 2015. № 1; *Кульчицький С.В.* Російська революція 1905-1907 рр та її вплив на Україну // Історія України. 2005. № 7; *Павко А.І.* Політичні партії, організації в Україні кінця ХІХ – початку ХХ століття: Зародження, еволюція, діяльність, історична доля. К., 1999; *Реєнт О.П.* Україна в імперську добу (ХІХ – початок ХХ ст.). К., 2003; *Румянцева С.* Становлення україномовної преси в наддніпрянській Україні // Україна інкогніто. 2013. № 4.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ VI

МОДЕРНЕ МІСТО ЧАСІВ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1914 – 1921 рр.)

Лекція 9. Українське місто часів Першої світової війни. (2 год.)

1. Українські міста Російської імперії: політичне, економічне, культурне життя в умовах війни.
2. Українські міста Австро-Угорської монархії: політичне, економічне, культурне життя в умовах війни.

Ключові слова: *війна, урбанізаційні процеси, соціокультурне середовище.*

Семінарське заняття № 7. (2 год.)

1. Міста Східної Галичини та Буковини в умовах війни та російської окупації.
2. Київ, Одеса, Харків та Катеринослав в умовах війни (порівняльна характеристика).

Література: *Вільшанська О. Л.* Зміни в громадському побуті населення Києва на початку Першої світової війни / О. Л. Вільшанська // Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст. К., 2003. – Вип. 6.; *Історія міста Харкова ХХ століття* / О. Н. Ярмиш, С. І. Посохов, А. І. Епштейн та ін. Харків: Фоліо; Золоті сторінки, 2004; *Кавун М.Е.* Катеринослав – Дніпропетровськ: віхи історичного поступу // Грані. 2001. № 1. С. 3–9.; *Тейлор А. Дж.П.* Габсбурзька монархія 1809–1918. Історія Австрійської імперії та Австро-Угорщини. Львів, 2002; *Турченко Ф.* Південна Україна: модернізація, світова війна, революція (кінець ХІХ ст. – 1921 р.) / Ф. Турченко, Г. Турченко. – К., 2003.; *Фельдман М.А.* Культурные ценности рабочих России в первые десятилетия XX века // Общественные науки и современность. 2007. № 6. С. 111-118.

Лекція 10. Місто часів Української революції та визвольних змагань (1917 – 1921 рр.). (2 год.)

1. Зміни в міському управлінні революційної доби.

2. Повсякденне життя городян часів Української революції.

Ключові слова: міське управління, повсякдення, соціокультурний простір мілітаризованого міста.

Семінарське заняття № 8. (4 год.)

1. Причини масової міграція сільського населення до міст.
2. Житлова реформа М.С. Хрущова: досягнення та прорахунки.
3. Повсякденне життя городян періоду «застою».

Література: *Алфьоров М. А.* Урбанізаційні процеси в Україні в 1945–1991 рр. / М. А. Алфьоров – Донецьк: Донецьке відділення НТШ ім. Шевченка, ТОВ «Східний видавничий дім» 2012. ; *Гирич Я.* Урбанізація за планом. Більшість хвороб сучасних українських міст була закладена в добу радянської розбудови другої половини 1950–1970-х років/ Ярослав Гирич // Український тиждень. – № 37 (254). – 2012. – 14 – 20 вересня. – С. 40 – 43.; *Історія міста Харкова ХХ століття / О. Н. Ярмиш, С. І. Посохов, А. І. Епштейн та ін.* – Харків: Фоліо; Золоті сторінки, 2004; *Кузіна К. В.* Особливості урбанізаційних процесів у Донбасі в 50-80-х рр. ХХ ст. / К. В. Кузіна // Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія". Сер.: Історичні науки. – 2009. – Т. 94. – Вип. 81. – С. 68–74

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ VII

МОДЕРНЕ МІСТО У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1921 – 1939 рр.)

Лекція 11. Європейські міста у міжвоєнний період. (2 год).

1. Відновлення промислової потужності міст.
2. Розвиток територіально-адміністративної культури міст Європи.

Ключові слова: промисловість, адміністративно-територіальний поділ, ландшафт.

Лекція 12. Українське місто періоду непу та сталінської модернізації. (4 год.)

1. Міста у міжвоєнній Європі.
2. Урбанізаційні процеси в радянській Україні часів непу.
3. Урбанізаційні процеси в радянській Україні в 1930-х рр. «Соціалістичне місто».

Ключові слова: міжвоєнний період, урбанізаційні процеси, нова економічна політика, сталінська модернізація.

Семінарське заняття № 9. (4 год.)

1. Харків – столиця УСРР: політичне, економічне та соціальне життя міста.

2. Сталінська урбанізація в Україні: причини, проблеми, наслідки.
3. Повсякденне життя українського міста часів непу (Київ, Одеса, Харків).
4. Міська архітектура часів сталінізму.

Література: Гребеннікова О.В. Міста Донбасу в 20-х роках ХХ ст. // Історія України. Маловідомі імена, події, факти. – Вип. 18. – С. 149–150.; Верменич Я. В. Історична урбаністика в Україні: теорія містознавства і методика літочислення. – К.: Інститут історії України НАН України, 2011. — 306 с.; Ідріс Н. Вплив міграції сільського населення в 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст. на національно-культурне відродження міст УРСР // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. Зб. статей. – Вип. 7. – К., 2004.; Ідріс Н. Особливості процесу «українізації» різних соціальних груп міського населення УСРР (20 – початок 30-х рр. ХХ ст.) // Український історичний збірник. – Вип. 6. – К., 2004.; Лібер Ю. Питання національної ідентичності в містах Радянської України в 20-х роках ХХ ст. // <http://www.franko.lviv.ua>.; «Українізація» 1920 — 1930-х років: передумови, здобутки, уроки. - К., 2003. Цирель С.В. Сталинская урбанизация и упадок советской науки // Общественные науки и современность. - 2008. - № 5. - С. 111–119.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ VIII

МОДЕРНЕ МІСТО 40-80-Х РОКІВ ХХ СТ.

Лекція 13. Європейські міста періоду Другої світової війни та відбудови. (2 год.)

1. Стан міст після закінчення Другої світової війни.
2. Відбудова міст Європи та реорганізація системи управління.

Ключові слова: *мілітаризація міста, військовов-промислове господарство, евакуація, мобілізація.*

Лекція 14. Українське місто періоду Другої світової війни та відбудови. (2 год.)

1. Структура окупаційних органів влади та створення органів місцевого управління.
2. Соціалістичні перетворення в містах Західної України.
3. Повсякденне життя українських міст повоєнних років.

Ключові слова: *органи місцевого самоврядування, окупаційна адміністрація, соціалістичні перетворення, міське повсякдення.*

Семінарське заняття № 10. (4 год.)

1. Органи міського управління на території рейхскомісаріату «Україна»,

дистрикту «Галичина», губернаторств «Трансністрія», «Буковина», «Бессарабія», зоні військової адміністрації.

2. Повсякденне життя городян в період окупації.

3. Повсякденне життя городян перших повоєнних років (Київ, Харків, Одеса).

Література: *Беркгоф К.* Жнива розпачу. Життя і смерть в Україні під нацистською владою / Карел Беркгоф; пер. з англ. Т. Цимбал. – К.: Критика, 2011. – 455 с.; *Гончаренко О.* Міські управи в системі окупаційного апарату влади райхскомісаріату «Україна»: організаційна структура та проблеми компетенції (1941 – 1944 рр.) / О. Гончаренко // Сторінки воєнної історії України. Зб. наук. статей. – 2010. – № 13. – С. 137 – 153.; *Гончаренко О.* Система управління окупованими територіями України / О. Гончаренко, О. Лисенко, Т. Першина // Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття. Історичні нариси / Ред. кол.: В.А. Смолій (голова колегії), О.Є. Лисенко (відп. ред.) та ін. НАН України. Інститут історії України. – Кн. 1-2. – К.: НВП "Видавництво "Наукова думка, НАН України", 2011. – Кн. 1. – С. 321 – 367; *Гончаренко О.М.* Система органів місцевого управління на території рейхскомісаріату «Україна» та «військової зони». 1941-1944 рр. / О.М. Гончаренко, М.П. Куницький, О.Є. Лисенко. – К.; НАН України. Ін-т історії України, 2014. – 151 с.; *Заболотна Т.* Структура цивільних органів окупаційної влади в Києві / Т. Заболотна // Архіви окупації. 1941-1944 (Більше не таємно; Т. I) / Держ. ком. архівів України; Упоряд. Н. Маковська. – 2-ге вид. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 769 – 774.; *Рекотов П.В.* Органи управління на окупованій території України (1941 – 1944 рр.) / П.В. Рекотов // Український історичний журнал. – 1997. – № 3. – С. 90 – 101. Історія міста Харкова ХХ століття / О. Н. Ярмиш, С. І. Посохов, А. І. Епштейн та ін. – Харків: Фоліо; Золоті сторінки, 2004. *Кузіна К.В.* Динаміка життєвого рівня населення шахтарських міст Донбасу (1950-1980-ті роки) / К.В. Кузіна // Нові сторінки історії Донбасу: Зб. ст. Кн. 17-18. – Донецьк, 2009. – С. 200–213.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ ІХ

РОЗВИТОК МІСТ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Лекція 15. Розвиток європейських та українських міст у добу «холодної війни» 1960-1980-х роках. (2 год.)

1. Європейські міста в 1960-1980-х роках.

2. Розвиток українських міст у другій половині ХХ століття

Ключові слова: *урбанізація, індустріалізація, управління місто, соціокультурний простір міст.*

Семінарське заняття № 11. (2 год.)

1. Харків як центр політичного та соціально-економічного розвитку.

2. Львів як центр політичного та соціально-економічного розвитку.
3. Київ як центр політичного та соціально-економічного розвитку.

Література: *Гирич Я.* Урбанізація за планом. Більшість хвороб сучасних українських міст була закладена в добу радянської розбудови другої половини 1950–1970-х років. *Український тиждень.* № 37 (254). 2012. 14 20 вересня. С. 40–43.; *Історія міста Харкова ХХ століття / О. Н. Ярмиш, С. І. Посохов, А. І. Епштейн та ін. – Харків: Фоліо; Золоті сторінки, 2004.* Кальницький М. та ін. *Нариси з історії Києва.* К., 2002. *Київ і кияни: Соціологічні хроніки незалежності.* К., 2000. *Історія міста Києва з найдавніших часів до 2000 року : наук.-допом. бібліогр. покажч. у вид. від XVII ст. до 2000 р. : у 3 т., 14 кн. / [редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; уклад. Н. А. Дехтярьова] ; НАН України, Ін-т історії України. – Київ, 2009–2010.*

Лекція 16. Урбанізаційні процеси в українських містах періоду перебудови. (2 год.)

1. Зміни в економічній сфері.
2. Зростання міст.
3. Інструменти державної урбаністичної політики: міське планування

Ключові слова: *урбанізаційні процеси, реформи, міське планування, керування містом, міська інфраструктура.*

Семінарське заняття № 11. (2 год)

1. Розбудова ландшафту міст та рекреаційних зон.
2. Розвиток «нової архітектури» та її занепад.
3. Розбудова Києва, Харкова та Одеси.

Література: *Алфьоров М. А.* Урбанізаційні процеси в Україні в 1945–1991 рр. / М. А. Алфьоров – Донецьк: Донецьке відділення НТШ ім. Шевченка, ТОВ «Східний видавничий дім» 2012. ; *Гирич Я.* Урбанізація за планом. Більшість хвороб сучасних українських міст була закладена в добу радянської розбудови другої половини 1950–1970-х років/ Ярослав Гирич // *Український тиждень.* – № 37 (254). – 2012. – 14 – 20 вересня. – С. 40 – 43.; *Історія міста Харкова ХХ століття / О. Н. Ярмиш, С. І. Посохов, А. І. Епштейн та ін. – Харків: Фоліо; Золоті сторінки, 2004;* Кузіна К. В. Особливості урбанізаційних процесів у Донбасі в 50-80-х рр. ХХ ст. / К. В. Кузіна //

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ X

МІСТА У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Лекція 17. Формування сучасного обличчя міст: досвід Європи та України. (2 год.)

1. Основні тенденції розвитку малих і середніх міст Західної Європи: досвід для України.
2. Особливості розвитку сучасних українських міст та містечок.

Ключові слова: *обличчя міста, інфраструктура міста, міський простір, людиноорієнтоване місто.*

Семінарське заняття № 13. (2 год)

1. Розбудова Києва, Харкова та Одеси.
2. Особливості розвитку історичних міст.

Література: *Алфьоров М. А.* Урбанізаційні процеси в Україні в 1945–1991 рр. / М. А. Алфьоров – Донецьк: Донецьке відділення НТШ ім. Шевченка, ТОВ «Східний видавничий дім» 2012. ; *Гирич Я.* Урбанізація за планом. Більшість хвороб сучасних українських міст була закладена в добу радянської розбудови другої половини 1950–1970-х років/ Ярослав Гирич // Український тиждень. – № 37 (254). 2012. 14 0 вересня. – С. 40 – 43.; *Історія міста Харкова ХХ століття / О. Н. Ярмаш, С. І. Посохов, А. І. Епштейн та ін.* – Харків: Фоліо; *Золоті сторінки*, 2004; *Кузіна К. В.* Особливості урбанізаційних процесів у Донбасі в 50-80-х рр. ХХ ст. Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія". Сер. : Історичні науки. 2009. Т. 94, Вип. 81. - С. 68-74. - Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdui>

6. Контроль навчальних досягнень

6.1 Система оцінювання навчальних досягнень студентів

Вид діяльності студента	Максимальна к-сть балів за одиницю	Модуль 1		Модуль 2		Модуль 3		Модуль 4		Модуль 5		Модуль 6		Модуль 7		Модуль 8		Модуль 9		Модуль 10	
		кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів
Відвідування лекцій	1	3	3	2	2	1	1	2	2	2	2	3	3	3	3	2	2	2	2	1	1
Відвідування семінарських занять	1	1	1	3	3	2	2	2	2	2	2	3	3	2	2	2	2	2	2	1	1
Робота на семінарському занятті	10	1	10	3	30	2	20	2	20	2	20	3	30	2	20	2	20	2	20	1	10
Завдання для самостійної роботи	5	2	10	2	10	1	5	2	10	1	5	2	10	2	10	2	10	2	10	1	5
Виконання модульної контрольної роботи	25	1	25	1	25	1	25	1	25	1	25	1	25	1	25	1	25	1	25	1	25
Разом			49		70		53		59		54		71		60		59		59		42
Коефіцієнт $60 : 576 = 0,104$																					

6.2 Завдання для самостійної роботи та критерії її оцінювання.

Студенти самостійно до кожної теми обирають одне місто модерного періоду та готують доповідь до 7 хвилин.

Критерії оцінювання – кожна доповідь оцінюється у 5 балів

№ з/п	Критерії оцінювання роботи	Максимальна кількість балів
1	Глибина і повнота розкриття завдань	2 бали
2	Повнота використання рекомендованої літератури	1 бали
3	Обґрунтування висновків	0,5 бали
4	Грамотність, стиль викладу, оформлення роботи	1 бал
5	Обсяг виконаної роботи	0,5 бал

6.3 Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання.

Модульна контроль проводиться у письмовій формі. Студенти отримують три теоретичних питання з тем поточного модуля для відповіді. Максимальна кількість балів за кожну роботу дорівнює 25 балам.

Критерії оцінювання МКР:

№	Опис критерію	Максимальна кількість балів
1	Робота виконана на рівні самостійного творчого мислення на основі ґрунтовного знання проблеми, що висвітлюється, основних понять та категорій, розуміння закономірностей історичного процесу, грамотне, логічно-послідовне викладення історичного матеріалу, вміння пов'язувати його з сучасністю, робити узагальнення та висновки.	20-25
2	Робота виконана на рівні самостійного мислення з елементами творчого пошуку, розуміння студентом основних закономірностей історичного процесу. Допускаються окремі незначні помилки та неточності у висвітленні неосновних аспектів проблеми.	15-19
3	Робота виконана на рівні репродуктивного мислення. Допускаються недостатньо вірні формулювання, окремі незначні помилки у висвітленні основних аспектів проблеми, незнання студентом другорядних понять і категорій.	10-14
4	Робота виконана зі значними помилками, що мають принципове	

значення в оцінці подій і фактів. Незнання історіографії. Неспроможність студента аналізувати історичний матеріал, робити узагальнення та висновки. пов'язувати історичні події з сучасністю, невірна відповідь на питання. Невиконання роботи.	0-9
Разом	25 балів

6.4 Орієнтовний перелік питань для семестрового контролю

1. Вступ, історіографія, джерела.
2. Місто як соціокультурне явище XIX – XX ст.
3. Функції міста.
4. Місто центр адміністративної одиниці Російської імперії.
5. Міста Західної України імперії Габсбургів
6. Жалувана грамота містам 1785 р.:
7. Вибори до міського управління;
8. Міські урядовці.
9. Функції міста.
10. Адміністративне управління та соціально-економічний розвиток.
11. Забудова міста. Міське населення.
12. Суспільно-політичне життя та культурний простір.
13. Передумови та причини міської реформи 1870 р.
14. Зміни в управлінні містом.
15. Міська дума.
16. Міська реформа 1892 р.
17. Економічні засади піднесення міського життя: Харків, Катеринослав, Одеса.
18. Харківський та Київський університети. Київська школа істориків, Наукове товариство імені Шевченка.
19. Література, образотворче мистецтво, архітектура.
20. Основні засади міської реформи 1870 р.
21. Київська міська дума.
22. Міське самоуправління за положенням 1892 р.
23. Катеринослав як центр промислового розвитку.
24. Одеса та Харків в авангарді ринкових відносин.
25. Витоки української буржуазії.
26. Київський перепис населення 1874 р.
27. Повсякденне життя міщан.
28. Київська школа істориків.
29. Наукове товариство імені Тараса Шевченка.
30. Київський архітектурний ансамбль XIX-початку XX ст.: Андрій Меленський, Владислав Городецький, Володимир Ніколаєв.
31. Українські міста Російської імперії: політичне, економічне, культурне життя в умовах війни.
32. Українські міста Австро-Угорської монархії: політичне, економічне, культурне життя в умовах війни.

33. Зміни в міському управлінні революційної доби.
34. Повсякденне життя городян часів Української революції.
35. Міста Східної Галичини та Буковини в умовах війни та російської окупації.
36. Київ, Одеса, Харків та Катеринослав в умовах війни (порівняльна характеристика).
37. Київ: політичне, економічне, культурне життя міста в умовах революції.
38. Харків: політичне, економічне, культурне життя міста в умовах революції.
39. Одеса: політичне, економічне, культурне життя міста в умовах революції та інтервенції.
40. Львів: політичне, економічне, культурне життя міста часів визвольних змагань.
41. Урбанізаційні процеси в радянській Україні часів непу.
42. Урбанізаційні процеси в радянській Україні в 1930-х рр. «Соціалістичне місто».
43. Харків – столиця УСРР: політичне, економічне та соціальне життя міста.
44. Сталінська урбанізація в Україні: причини, проблеми, наслідки.
45. Повсякденне життя українського міста часів непу (Київ, Одеса, Харків).
46. Міська архітектура часів сталінізму.
47. Структура окупаційних органів влади та створення органів місцевого управління.
48. Соціалістичні перетворення в містах Західної України.
49. Повсякденне життя українських міст повоєнних років.
50. Масова міграція сільського населення до міст. Житлова реформа М.С. Хрущова.
51. Екологічні проблеми міст брежнєвської доби.
52. Повсякденне життя городян періоду «застою».
53. Органи міського управління на території рейхскомісаріату «Україна», дистрикту «Галичина», губернаторств «Трансністрія», «Буковина», «Бессарабія», зоні військової адміністрації.
54. Повсякденне життя городян в період окупації.
55. Повсякденне життя городян перших повоєнних років (Київ, Харків, Одеса).
56. Причини масової міграція сільського населення до міст.
57. Житлова реформа М.С. Хрущова: досягнення та прорахунки.
58. Повсякденне життя городян періоду «застою».

6.5 Шкала відповідності оцінок

Рейтингова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінки
A	90–100	Відмінно — відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу з, можливими, незначними недоліками
B	82–89	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок
C	75–81	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69–74	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	60–68	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
FX	35–59	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання

7. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА КАРТА ДИСЦИПЛІНИ

Разом: 300 год.

З них: лекції (40 год.), семінарські заняття (40 год.), самостійна робота (170 год.),
модульний контроль (20 год.), семестровий контроль (30 год.)

Теми	Т.1	Т.2	Т.3	Т.4	Т.5	Т.6	Т.7	Т.8	Т.9	Т.10	Т.11	Т.12	Т.13	Т.14	Т.15	Т.16	Т.17
Лекції (теми, бали)	Л.1 (2 б.)	Л.2 (1 б.)	Л.3 (1 б.)	Л.4 (1 б.)	Л.5 (1 б.)	Л.6 (1 б.)	Л.7 (1 б.)	Л.8 (2 б.)	Л.9 (1 б.)	Л.10 (2 б.)	Л.11 (2 б.)	Л.12 (1 б.)	Л.13 (1 б.)	Л.14 (1 б.)	Л.15 (1 б.)	Л.16 (1 б.)	Л.17 (1 б.)
Семінарські заняття (теми, бали)		С.1 (11б.)	С.2 (11б.)	С.3 (22б.)	С.4 (22б.)	С.5 (22б.)		С.6 (22б.)	С.7 (22 б.)	С.8 (11 б.)	С.9 (11б.)	С.10 (22б.)	С.11 (11б.)		С.12 (11б.)	С.13 (11б.)	С.14 (11б.)
Самостійна робота	СР до Т 1 (5 б.)	СР до Т 2 (5 б.)	СР до Т 3 (5 б.)	СР до Т 4 (5 б.)	СР до Т 5 (5 б.)	СР до Т 6 (5 б.)	СР до Т 7 (5 б.)	СР до Т 8	СР до Т 9 (5 б.)	СР до Т 10 (5 б.)	СР до Т 11 (5 б.)	СР до Т 12 (5 б.)	СР до Т 13 (5 б.)	СР до Т 14 (5 б.)	СР до Т 15 (5 б.)	СР до Т 16 (5 б.)	СР до Т 17 (5 б.)
Поточний контроль (вид, бали)	МКР 1 (25 балів)		МКР 1 (25 балів)		МКР 1 (25 балів)	МКР 1 (25 балів)		МКР 1 (25 балів) (5 б.)	МКР 1 (25 балів)		МКР 1 (25 балів)		МКР 1 (25 балів)		МКР 1 (25 балів)		МКР 1 (25 балів)
Семестровий контроль	Екзамен																

8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

1. *Аверіна-Лугова Д. Ю.* Крим наприкінці XIX – на початку XX століття: міська повсякденність: автореф. дис... канд. іст. наук. – Запоріжжя, 2009.
2. *Андрущенко Н.П.* Днепропетровск: архитектурно-исторический очерк. – К., 1985.
3. *Багалея Д.И., Миллер Д.П.* История города Харькова за 250 лет его существования. – Харьков, 1905.- Т.1; 1912. – Т.2.
4. *Вебер М.* История хазяйства. Город. – М., 2001.
5. Великие реформы в России 1856-1874 гг. – СПб.- М, 1992.
6. *Вільшанська О.Л.* Повсякденне життя міст України кін. XIX – початку XX ст.: європейські впливи та українські національні особливості. – К., 2009.
7. *Герлігі П.* Одеса. Історія міста (1794-1914). – К., 1999.
8. *Голубець М.* Начерк історії українського мистецтва. - Львів, 1992.
9. *Гуржій І., Гуржій О.* Купецтво Києва та Київщини XVII-XIX ст. - К., 2013.
10. *Долгих Е.В.* Городская повседневность рубежа XIX – XX вв.: структура общественного быта / Вестник Московского ун-та. – 2010.-Сер. 8. История.
11. *Доценко А.І.* Географічні особливості процесів урбанізації на Україні (XIX-XX ст.) // Український історико-географічний збірник. – Вип.2. – К., 1972.
12. *Зіммель Г.* Великі міста і духовне життя // Незалежний культурологічний часопис “І”. – 2003. - № 29: Геній місця. Leopolis. Львів. Lemberg. Lwow. – С. 315 – 325.
13. Історія Києва в 3-х томах, 4-х книгах. - Київ, 1986. – Т.2. Т.3.
14. Історія Львова в 3-х томах. - Львів, 2007. – Т.3.
15. Історія Одеси. – Одеса, 2003.
16. Історія Одеси і Одещини кінця XVIII – початку XX ст. – Одеса, 2012.
17. *Иконников В.С.* Киев в 1654-1855 гг. Исторический очерк. – К., 1904.
18. *Кизеветтер А.А.* Городовое положение Екатерины II 1785 г. – М., 1909.
19. *Кизченко В.И.* Культурный облик пролетариата Украины в период империализма. – К., 1990.
20. *Колесник М.П.* Історичне товариство Нестора-літописця та його вклад у розвиток історичної науки в Україні // Український історичний журнал. - 1995. – № 5. - С. 28-37.
21. *Константинов В.* Урбанізація: південноукраїнський вимір (1861-1904). – Запоріжжя, 2010.
22. *Корецький Л.М.* Типология и классификация городов – научно-методическая основа конструктивных решений их перспективного развития // Территориальная организация производства и расселения. – К., 1982. – С.9-21.
23. *Кошман Л.В.* Город в общественно – культурной жизни // Очерки русской культуры XIX века. – М., 1998. – С. 12 – 73.
24. *Кравченко В.* Харьков / Харків: столица Пограничья. – Вильнюс, 2010.

25. Кук Ф. Модерн, постмодерн і місто // Незалежний культурологічний часопис "І". – 2003. - № 29: Геній місця. Leopoldis. Львів. Lemberg. Lwow. – С. 355 – 369.
26. Линднер Р. Превращение из “Южного Петербурга” в город предпринимателей: Екатеринослав и динамика символов // Гуманитарный журнал. – 2001. - № 3 – 4. – С. 36 – 46.
27. Макаров А. Киевская старина в лицах. – К., 2005.
28. Нардова В.А. Городское самоуправление в России в 60-х-начале 90-х гг. XIX века. – Л., 1984.
29. Нардова В.А. Самодержавие и городские думы в России в конце XIX – начале XX века. – СПб., 1994.
30. Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 года: город Одеса. – СПб., 1913.
31. Портнова Т. Міське середовище і модернізація: Катеринослав середини XIX – початку XX ст. – Дніпропетровськ, 2008.
32. Портнова Т. Вихідці з села у великому промисловому місті: на матеріалах Катеринослава кінця XIX – початку XX ст. – Львів, 2012.
33. Прищепя О.П. Міста Волині у другій половині XIX – на початку XX ст. - Рівне, 2010.
34. Репина Л. Город, общество, цивилизация: историческая урбанистика в поисках синтеза // Город как социокультурное явление исторического процесса. - М., 1995. - С.32-38.
35. Рындзюнский П.Г. Городское гражданство дореформенной России. – М., 1958.
36. Российское законодательство X-XX веков. – М., 1987. – Т.5.
37. Сарнацький О.П. Царизм та українські політичні партії (1900-1917 рр.). – Запоріжжя, 2002.
38. Семенов-Тянь-Шанский В.П. Город и деревня в европейской России. – СПб., 1910.
39. Скубневский В.А. Города России во второй половине XIX века. – Барнаул, 2012.
40. Третьяков А. Дореволюційний Хрещатик і його домовласники // Київ. – 2014. - №5. – С. 2-35.
41. Шандра В.С. Генерал-губернаторства в Україні XIX - початку XX ст. - К., 2005.
42. Шляхов О.Б. Україна на шляху до індустріального суспільства (друга половина XIX – початок XX ст.). – Дніпропетровськ, 2010.
43. Щербаківський В. Архітектура у різних народів і на Україні. - Львів, 1991.
44. Яворницький Д.И. История города Екатеринослава. – Днепропетровск, 1989.
45. Янишин Б. Українська міська політична еліта в Галичині й народовський рух останньої третини XIX ст.: становлення та інституційний розвиток. – К., 2008.
46. Алфьоров М. А. Урбанізаційні процеси в Україні в 1945–1991 рр: Монографія / М. А. Алфьоров — Донецьк: Донецьке відділення НТШ ім.

- Шевченка, ТОВ «Східний видавничий дім», 2012.
47. *Басара Г.Б.* Українське провінційне місто як політичне та соціокультурне явище в добу Національно – демократичної революції (березень 1917 – квітень 1918 рр.) Автореф. дис. канд. іст. наук. – К., 2003.
  48. *Бойко В.М.* Реорганізація міських дум в Україні навесні 1917 р. // Український історичний журнал. — 2003. — № 4.
  49. *Бойко Я. В.* Заселение Южной Украины. Формирование этнического состава населения края: русские и украинцы (конец XVIII – начало XXI вв.). Этностатистический очерк. Вып. 1 / Я. В. Бойко. – Черкассы, 2007.
  50. *Бодрийяр Ж.* Город и ненависть // Логос. – 1997. – № 9. – С. 107–116.
  51. *Бон Т.М.* «Социалистический город» или «европейский город». – М., 1988.
  52. *Вільшанська О. Л.* Зміни в громадському побуті населення Києва на початку Першої світової війни / О. Л. Вільшанська // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К., 2003. – Вип.6.
  53. *Вільшанська О. Л.* Зміни в громадському побуті населення Києва на початку Першої світової війни / О. Л. Вільшанська // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К., 2003. – Вип.6.
  54. *Вільшанська О. Л.* Повсякденне життя міст України кінець XIX – початок XX ст.: європейські впливи та українські національні особливості / О. Л. Вільшанська. – К., 2009.
  55. *Верменич Я. В.* Міська історія України: проблеми початкового датування. Науково-довідкове видання / Я. В. Верменич, В. І. Дмитрук, С. І. Архипова. — К.: Інститут історії України НАН України, 2010.
  56. *Верменич Я. В.* Історична урбаністика в Україні: теорія містознавства і методика літочислення. — К.: Інститут історії України НАН України, 2011.
  57. *Вечерський В.* Спадщина містобудування України. — К., 1993.
  58. *Война и город.* – Харків, 1993.
  59. *Гіцевич В.С.* «Мода» у повсякденному житті населення Донбасу в 1953-1985 рр. /В. С. Гіцевич // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2014. – Вип. XXXVIII. – С. 232 – 236.
  60. *Гирич Я.* Урбанізація за планом. Більшість хвороб сучасних українських міст була закладена в добу радянської розбудови другої половини 1950–1970-х років/ Ярослав Гирич // Український тиждень. – № 37 (254). – 2012. – 14 – 20 вересня. – С. 40 – 43.
  61. *Гогохія Н.Т.* Урбанізаційні процеси в Донбасі в 30-х рр. XX ст. // Стосунки Сходу та Заходу України: минуле, сьогодення та майбутнє. — С. 310–326.
  62. *Гребеннікова О.В.* Міста Донбасу в 20-х роках XX ст. // Історія України. Маловідомі імена, події, факти. — Вип. 18. — С. 149–150.
  63. *Грицак Я.* Історія двох міст: Львів і Донецьк у порівняльній перспективі // Україна модерна. Спеціальний випуск. — Київ-Львів, 2007.
  64. *Данилін О.М.* До питання про урбанізаційно-модернізаційні процеси в Донбасі у перші повоєнні десятиліття: шахтарі в урбаністичній схемі регіону // Історія України. Маловідомі імена, події, факти. — Вип. 18. —

- К. — Донецьк, 2001.
65. *Дмитрієв В.В.* Градоначальства Півдня України в ХІХ — на початку ХХ ст. Автореферат дис... канд. іст. наук. — Дніпропетровськ, 2003.
66. *Зорин А. Н.* Застройка и экология малых городов. Опыт регионального историко-этнографического исследования / А. Н. Зорин. — [Казань], 1990.
67. *Иванов Л. М.* О сословно-классовой структуре городов капиталистической Рос- сии / Л. М. Иванов // Проблемы социально-экономической истории России : сб. ст. — М., 1971. — С. 312–340.
68. *Ідріс Н.* Вплив міграції сільського населення в 20-х — на початку 30-х рр. ХХ ст. на національно-культурне відродження міст УРСР // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. Зб. статей. — Вип. 7. — К., 2004.
69. *Ідріс Н.* Особливості процесу «українізації» різних соціальних груп міського населення УСРР (20 — початок 30-х рр. ХХ ст.) // Український історичний збірник. — Вип. 6. — К., 2004.
70. *Історія міста Харкова ХХ століття* / О. Н. Ярмиш, С. І. Посохов, А. І. Епштейн та ін. — Харків: Фоліо; Золоті сторінки, 2004.
71. *Короткі підсумки перепису населення України 17 грудня року 1926.* — Харків, 1928.
72. *Краткий обзор деятельности Черниговского городского общественного управления за четырехлетие 1905–1909 гг.* — Чернигов, 1909.
73. *Кавун М.Е.* Катеринослав – Дніпропетровськ: віхи історичного поступу // Грані. – 2001. – № 1. – С. 3 – 9.
74. *Кузіна К. В.* Соціальні проблеми шахтарських міст Донбасу (1950-1980-ті роки): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Кузіна Ксенія Володимирівна ; Донецький національний ун-т. - Донецьк, 2009.
75. *Кузіна К.В.* Динаміка життєвого рівня населення шахтарських міст Донбасу (1950-1980-ті роки) / К.В. Кузіна // Нові сторінки історії Донбасу: Зб. ст. Кн.17-18. – Донецьк, 2009. – С. 200–213.
76. *Кузіна К. В.* Особливості урбанізаційних процесів у Донбасі в 50-80-х рр. ХХ ст. / К. В. Кузіна // Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія". Сер. : Історичні науки. - 2009. - Т. 94. - Вип. 81. - С. 68-74. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdui_2009_94_81_15.
77. *Лібер Ю.* Питання національної ідентичності в містах Радянської України в 20-х роках ХХ ст. // <http://www.franko.lviv.ua>.
78. *Лінднер Р.* Підприємці і місто в Україні. 1860–1914 рр. Індустріалізація і соціальна комунікація на Півдні Російської імперії. — К. — Донецьк, 2008.
79. *Мовчан О. М.* Повсякденне життя робітників УСРР. 1920-ті рр. — К.: Інститут історії України НАН України, 2011.
80. *Молчанов В. Б.* Життєвий рівень міського населення Правобережної України (1900 – 1914 рр.). — К., 2005.
81. *Население Украины по данным переписи 1920 года.* — Харків, 1923.
82. *Петришин Г.* Порівняльний аналіз урбанізаційних процесів у Галичині та інших землях Австрійської імперії // Історичне картознавство України. Зб.

- наукових праць. — Львів, Київ, Нью-Йорк, 2004. — С. 353–359.
83. *Портнова Т. В.* Міське середовище і модернізація: Катеринослав середини XIX – початку XX ст. – Дніпропетровськ.: Інновація, 2008.
84. *Россия в начале XX века / А. Н. Сахаров, А. Н. Боханов, Л. С. Гатагова и др.* – М., 2002.
85. *Руга В.* Москва повседневная. Очерки городской жизни начала XX века / В. Руга, А. Кокорев. – М., 2006.
86. *Тейлор А. Дж. П.* Габсбурзька монархія 1809–1918. Історія Австрійської імперії та Австро-Угорщини. — Львів, 2002.
87. *Турченко Ф.* Південна Україна: модернізація, світова війна, революція (кінець XIX ст. – 1921 р.) / Ф. Турченко, Г. Турченко. – К., 2003.
88. «Українізація» 1920 — 1930-х років: передумови, здобутки, уроки. — К., 2003.
89. *Фельдман М. А.* Культурные ценности рабочих России в первые десятилетия XX века // *Общественные науки и современность.* — 2007. — № 6.
90. *Халатах О. В.* Основні напрямки міграційних рухів у Катеринославській губернії на зламі XIX–XX ст. / О. В. Халатах // *Нові сторінки історії Донбасу : зб. ст. – Кн. 17–18.* – Донецьк, 2009. – С. 112–115.
91. *Цирель С. В.* Сталинская урбанизация и упадок советской науки // *Общественные науки и современность.* — 2008. — № 5. — С. 111–119.
92. *Чорний Д. М.* Харків початку XX століття: історія міста, долі людей. — Харків, 1995.
93. *Чорний Д.* Чи був Харків промисловим центром? (До питання про критерії класифікації міст України початку XX ст.) // *Третій міжнародний конгрес українців: 26-29 серпня 1996 р. Історія.* – Харків, 1996. – С. 12 – 15.
94. *Черный Д. Н.* Городское население Украины в начале XX века / Д. Н. Черный // *Вопросы истории.* – 2000. – № 11–12. – С. 145–151.
95. *Чорний Д. М.* Документи державних архівів областей України та Російського державного історичного архіву в Санкт-Петербурзі про міста України на початку XX ст.: порівняльний аналіз інформаційних можливостей фондів // *Студії з архівної справи та документознавства.* – Т.9. – К., 2003. – С. 123 – 126.
96. *Чорний Д.* Взаємовплив чи асиміляція: українці та росіяни по містах Лівобережжя на початку XX ст. // *Пам'ять століть.* – 2004. – № 2. – С. 130 – 142.
97. *Чорний Д.* У тіні губернських центрів: тенденції розвитку міст української глибинки по початку XX ст. // *Схід – Захід – Харків, 2004.* – Вип. VI – С. 66 – 79.
98. *Чорний Д. М.* Торгівля в Харкові на початку XX ст. // *Український історичний журнал.* – 2005. – № 5. – С. 53 – 59.
99. *Чорний Д. М.* Соціально-економічний розвиток міста Суми на початку XX ст. // *Сумська старовина.* – 2005. – № XVI – XVII. – С. 119 – 125.
100. *Чорний Д. М.* По лівий бік Дніпра: проблеми модернізації міст України (кінець XIX – початок XX ст.) / Д. М. Чорний. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. – 304 с.

101. *Чорний Д. М.* Ремісники Харкова і Чернігова на початку ХХ ст.: порівняльна характеристика суспільної верстви // Вісник Харківського національного ун-ту імені В. Н. Каразіна. – № 871. – Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. – Вип.12. – Харків, 2009. – С. 18–22.
102. *Чорний Д. М.* Повсякденне життя міст України на початку ХХ ст. (за матеріалами анкет міст Російської імперії 1904–1910 рр.) // Вісник Харківського національного університету ім.В.Н.Каразіна / Д.М. Чорний. – Харків: Видавництво ХНУ ім. В.Н. Каразіна. - № 982: Серія: Історія. Спец. вип. 44 . – 2011 . – С. 114 – 120.